JOANNIS ANTONII VULPII ... ACROASIS HABITA IN GYMNASIO PATAVINO 6. IDUS...

Digitized by Google

SENATORIBUS NOBILISSIMIS
GYMNASIO PATAVINO

PRÆFECTIS

JO. PETRO PASCHALICO
LAURENTIO THEUPOLO
EQUITI ET D. MARCI PROCURATORI
JOANNI EMO
D. MARCI PROCURATORI
CETERISQUE
VIRIS AMPLISSIMIS
EODEM MAGISTRATU
FUNCTIS;

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

UT QUORUM ÆQUITATEM, LIBERALITATEM, BENEVOLENTIAM TRISTISSIMO AC DIFFICILLIMO SUO TEMPORE EXPERTUS EST,

EST , ADVERSUS EOS GRATUM SE AC MEMOREM PROFITEATUR; ACROASIN HANC MONUMENTI CAUSSA, VIGILIARUM SUARUM FRUCTUM QUALEMCUMQUE , DAT, DONAT , DICAT , CONSECRAT LUBENS MERITO

JOANNES ANTONIUS VULPIUS
PUBLICUS ELOQUENTIÆ DOCTOR.

CON-

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CONSPECTUS veſter, Auditores, multo jucundiſſimus alacriorem me facit ad publicum hoc munus officiumque fungendum. Summa igitur veſtrûm omnium erga me humanitate confiſus, cum hoc anno reliqua componendæ Tragœdiæ præcepta juſſu Ampliſſimorum Rei Litterariæ Triumvirûm, ex hoc pleno dignitatis loco tradere debeam; primum omnium hodierna ſchola, quid utilitatis hoc poematis genus priſcis temporibus afferret, exponam; idque præſtabo nonnullis verbis Ariſtotelis, quæ obſcuritate laborant, declarandis, meoque de illis interponendo judicio: deinde oſtendam, minorem longe fructum ex Tragœdia, ceteriſque Dramatum generibus hoc tempore colligi: tum rationem ac viam Comœdiæ potiſſimum emendandæ monſtrabo. Adeſte, ut ſoletis, æquis animis, & rem cognoſcite.

Ab-

Digitized by Google

Abſolvit philoſophus definitionem Tragœdiæ his verbis: Δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν: id eſt, *Per miſericordiam & metum perturbationes hujuſmodi purgans.* Hæc verba propoſitum Tragœdiæ finem comprehendunt: docet enim Ariſtoteles, tragicum Drama excitandis miſericordia & metu, horum affectuum ope, ipſas, & hujuſcemodi alias perturbationes hominum animis penitus inſitas, tamquam pharmaco ſaluberrimo, corrigere, mitigare, atque purgare. Quæ tamen verba philoſophi (neque enim diſſimulabo) cum varie omnino a variis accipiantur & explicentur, crucem interpretibus fixerunt, multaſque perplexas & judicatu difficiles controverſias inter viros doctiſſimos exſuſcitarunt. Difficultas vero explicationis aucta propterea & exaggerata eſt, quod uberrima illa Ariſtotelis de perturbationum purgatione diſputatio, quæ, ut ipſe teſtatur libro de Republica 8. olim exſtabat ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς, cum duobus libris poſterioribus hujus operis injuria temporum amiſſis penitus interciderit: quemadmodum & illa omnia quæ de Comœdia & jocoſo loquendi genere idem præceperat. Unum igitur hoc tantummodo nobis reliquum eſt, ut, non ſecus ac illi qui lumine Solis defecti, manibus iter prætentant, conjectura & divinatione utamur ad eruendum & intelligendum, quid ſibi voluerit Ariſtoteles his verbis addendis in Tragœdiæ definitione. Sumit profecto tamquam certum & ab omnibus concedendum, eſſe quam-

dam

dam κάθαρσιν παθημάτων, purgationem affectuum & perturbationum animi: deinde, hanc ſubſidio poeſeos, ac Tragœdiæ potiſſimum effici poſſe. Tum aperte decernit, purgari affectus per miſerationem & metum, neque omnes promiſcue, ſed tales, vel hujuſcemodi: ait enim, τοιούτων παθημάτων. Incipiamus a ſignificatione harum vocum, *purgo* ſeu καθαίρω, & *purgatio* ſeu κάθαρσις. *Purgare* igitur eſt a ſordibus liberare, item ſordes ipſas eluere: dicimus enim *purgare alvum*, *piſces*, *locum*, *forum*, *urbem*, nec non *purgare bilem*, *pituitam*, & alia ſimilia. A ſordibus, praviſque humoribus corporis translata fuit hæc vox ad vitia & turbidos motus animorum; quod videlicet ſicuti medici ſuccis quibuſdam & medicamentis affecta & impura corpora ſanare ſolent, detractis quæ nimia & vitioſa ſunt, ita philoſophi, qui ſunt medici animorum, animos perturbationum æſtu inflatos ac depravatos, conſiliis, præceptis, exemplis, tamquam optimis pharmacis & ſaluberrimis, quieti, moderationi, tranquillitati reſtituant. Quo pertinent verſus Horatii Epiſtola 1. libri 1.

Fervet avaritia, miſeroque cupidine pectus?
Sunt verba & voces quibus hunc lenire dolorem
Poſſis, & magnam morbi deponere partem.

Hoc tamen diligenter animadverti debet; purgationem affectuum non eſſe illorum exſtinctionem atque internecionem, cujus ope ad ἀναλγησίαν illam & ἀπάθειαν tantopere a Stoicis jactatam, doloris nimirum & reliquarum perturbationum

vacui-

Digitized by Google

vacuitatem , perveniri poſſit; verum temperationem tantum & ſedationem; ut feri & indomiti affectus, qui homines tranſverſos agunt, & a recta rationis via ſecum abripiunt, cicures fiant, &, quaſi frenis injectis, in gyrum prudentiæ compellantur. Nam alioqui affectus a ſtirpe evellere, iiſque omnino carere, naturæ hominis adverſatur. Immo videre eſt nonnullos ita ad miſericordiam, metum, iram, pudorem, alium denique animi motum proclives, ut nullo ſtudio, nullis præceptis inſtitutiſque philoſophiæ haſce perturbationes ſatis regere poſſint, atque in officio continere. Nonnumquam enim ab iis ante occupantur quam cavere & providere poſſint: morbi enim ſemina in ipſis latent, quæ, tamquam ignis e ſilice, inflictu rerum externarum ſubito exſiſtere atque erumpere ſolent. Hoc pulchre admodum ſignificavit Lucretius lib. 3. his verſibus:

Sic hominum genus eſt. quamvis doctrina politos
Conſtituat pariter quoſdam, tamen illa relinquit
Naturæ quojuſque animi veſtigia prima.
Nec radicitus evelli mala poſſe putandum eſt,
Quin proclivius hic iras decurrat ad acres,
Ille metu citius paullo tentetur: at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre neceſſe eſt
Naturas hominum varias, moreſque ſequaces.

Et ſane cum Horatius exclamat in Arte Poetica (v. 301.) *O ego lævus, Qui purgor bilem ſub verni temporis horam*; id certe non vult, quicquid

quid

quid bilis in corpore habeat, ipſum ſibi detrahere, ac foras pellere: ſed tantummodo humorem illum καθαρτικοῖς medicamentis imminuere, ne ſi præter modum abundaverit, ſæviat atque efferveſcat, non ſine magno mentis & ſanitatis incommodo. Reſpondet igitur, ſicut videtis, purgatio animorum & perturbationum purgationi corporum & morborum. Quæ purgatio niſi homine vivo per ſapientiæ ſtudium abſoluta eſſet, crediderunt veteres, eam fieri, & perfici oportere apud inferos, ut Plato & Platonici præcipue litteris tradiderunt. Hanc opinionem pulcherrimis verſibus expoſuit Virgilius Æneidos lib. 6. Audite, quæſo, divinum poetam:

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque: neque auras
Diſpiciunt clauſæ tenebris & carcere cæco.
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes: exinde per amplum

Digitized by Google

Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.

Interea, dum homo viveret, magnam vim ad concitandas, & levandas etiam perturbationes animorum, in cantu & muſicis modis poſitam eſſe, antiqui ſibi perſuaſerunt. Scimus profecto, harmoniam Phrygiam id peculiare habuiſſe, ut audientes in furorem induceret: Doricæ contra, quæ graviſſima omnium erat maximeque ſedata, proprietatem fuiſſe, ut affectus moveret quidem, at ſimul temperaret atque leniret. Porro, cum antiquis temporibus iidem eſſent Muſici qui Poetæ, ut non ſemel oſtendimus anno ſuperiore, & ideo poeſis cum arte muſica plurimum commercii, & cognationem quamdam habere videretur; iccirco putaverunt, etiam poeſi vim καθαρτικὴν ſeu purgativam ineſſe, qua tantopere muſica excelleret: nemo enim ignorat, haſce duas diſciplinas amice conjurare, & alteri alteram quaſi mutuas operas præbere. Atque hæc inter alias cauſſa eſt, cur Tragœdia ſi legatur tantummodo, ſine apparatu, concentu, hypocriſi, multum de facultate ſua amittere videatur. Verba enim a poeta compoſita, quamquam elegantia & ſuavia, non ita ſenſus intimos pervadunt, & ad animum uſque deſcendunt, quemadmodum ſi muſicæ lepóre ac jucunditate condiantur: & rurſus harmonia, nullis verbis, nullis ſententiis ſubjectis,

aures

aures quidem titillat, & κίνησιν quamdam efficit, ſed inanem ac ſterilem: ſentiunt enim audientes ſe commoveri; verum quo tendat, quo ferat hujuſmodi motio, prorſus ignorant. Quod ſi concentui addatur ſententia aliqua παθητικὴ, mundo poetico, ut ita dixerim, ornata atque expolita, jam delinimentum illud ac pharmacum auditoribus *medullitus propinabitur* (utor Enniana locutione) quod non ſolum κίνησιν, ſed etiam κάθαρσιν ægrorum animorum perficiat.

Quare autem philoſophus, omiſſis aliis poeſeos generibus, purgationem hujuſmodi, Tragœdiæ potiſſimum tribuit? quæ tamen ἡδυσμένῳ λόγῳ, nempe oratione muſicis modis condîta, non ſemper utitur, ſed tantum in cantico & choro? An quod Tragœdia proponat exempla calamitatum alienarum, eaque in theatro ſpectanda exhibeat? hinc enim fieri videtur, ut ſpectatores a cogitatione malorum quæ ipſi patiuntur, ad breve tempus abducantur, dum aliorum infortunia conſiderant; atque ita recreentur, & miſeriarum levamentum accipiant. Propter hanc ſane cauſſam Timocles comicus, apud Athenæum lib. 6. exiſtimavit, magnum commodum a Tragœdia afferri civitati. Nam ſi quis, ajebat, cum egeſtate conflictatur, huic valde proderit Telephum exſulem in Tragœdia contemplari, mendicum, & ſtipem oſtiatim rogantem. Inſanivit ne quiſpiam? aut per intervalla quædam delirio ac furore tentatur? is Oreſtem & Alcmæonem furentes aſpiciens, mor-

bi ſui ſolatium capere poterit. Eodem pacto cæcitas Oedipodis, orbitas Niobes, debilitas Philoctetæ, ſenectus Oenei calamitoſa iiſdem infortuniis affectos juvare ac ſolari poterit. Hæc vera quidem ſunt, ſed minus tamen facere ad inſtitutam quæſtionem videntur Paullo Benio: neque enim miſericordia & metu, ſed uſu rationis potius atque prudentia efficitur, ut qui aliorum ærumnas audiunt & ſpectant, diſcant ſolari ſuas, & æquiori animo ferre. Præterea, ſi Benium audimus, non eſt hoc proprium Tragœdiæ, ſed exempli, docere homines, quomodo adverſam fortunam facilius pati poſſint: licet autem unicuique ad hiſtoriarum monumenta confugere, quæ abundant omnis generis exemplis, unde quilibet remedia ſumat propriis malis levandis & mitigandis idonea. Sed, pace Benii loquar, exemplis quidem magna vis ineſt ad leniendas humanas perturbationes: non tamen exempla quocumque modo propoſita rem adeo difficilem æque præſtant. Intereſt enim plurimum, an hiſtorica vel etiam familiari narratione referantur, an vero, tamquam ſi in præſentia res gereretur, oculorum aſpectui ſubjiciantur. Hoc ſane longe validius & efficacius eſt: debetur autem non ſimplici narrationi, non hiſtoriæ, ſed Tragœdiæ potiſſimum. At neque conceſſerim Benio, confugere ad hiſtorias omnibus licere: eſt enim hoc illorum tantum qui litteras didicerunt, videlicet paucorum hominum: cum ad theatrum pergere, ibique ſeden-

tem

tem caſus humanos in Tragœdia contemplari, populi ſit univerſi, mercatorum, artificum, muliercularum, ad quos omnes, fructus atque utilitas Tragœdiæ pervenit ac propagatur. Timocles igitur ſapienter hoc poematis genus laudavit, ut civitati ſalubre atque frugiferum. Jamblichus tamen Pythagoræus in libro de Myſteriis Ægyptiorum cap. 11. rem propius fortaſſe attigit, & cum Ariſtotelis doctrina conſenſit. Animadvertit enim, humanorum affectuum eam eſſe naturam, ut ſi comprimantur omnino & quaſi ſuffocentur, paullo poſt inſurgant acrius, non ſecus ac flamma vi compreſſa, riſuſque cohibitus: nacti autem libertatem erumpendi & expandendi ſe, modice diſcurrant, & impetu ipſo delaſſentur, adeoque breviores fiant: poſtulant enim paſci aliquantum & expleri: quocirca, blandiendo tantum & ſuadendo, non vi adhibita, conquieſcere ſolent. Putat igitur Jamblichus, in ſpectaculis Comœdiarum ac Tragœdiarum homines, dum aliorum affectibus interſunt, ab iiſque normam & exemplum petunt, ſuis conſulere, atque illos in ordinem redigere, unde modeſtius agant, & quodammodo expientur atque purgentur. Exiſtimat etiam (ſed non ſine maximo errore ac pernicioſo, ut poſtea ſuo loco ſum oſtenſurus) turpibus audiendis nos a labe ac detrimento liberari poſſe quod colligitur ex factis inhoneſtis & flagitioſis: nova enim ea facta non accident homini qui ſæpius mentionem illorum

fieri

fieri audiverit: quæ autem nova non ſunt, minus delectare atque animum capere conſueverunt. Hæc eſt Jamblichi ſententia de perturbationibus: qui tamen non explicavit, quod in præſentia quærimus, cur metui potiſſimum & miſericordiæ hujuſmodi purgatio tribuenda ſit: vel, ut rectius loquar, an verum ſit, eam ex duobus memoratis affectibus proficiſci. Franciſcus Robortellius Utinenſis, vir probe doctus, in Commentariis ad hunc librum Ariſtotelis, opinatur, Tragœdiis audiendis & ſpectandis perturbationes haſce duas miſericordiam & metum detrahi atque purgari. Dum enim homines his recitationibus & ſpectaculis interſunt, multa cernunt & audiunt miſerabilia, dolenda, metuenda, eaque ad veritatem ipſam accedentia: propterea paullatim aſſueſcunt dolere, miſereri, timere. Quo fit ut cum aliquid ipſis humanitus evenerit, non tam vehementer doleant ac timeant: neceſſe enim omnino eſt ut qui ob nullam calamitatem antea doluerit, magis deinde doleat, ſi quid illi adverſi præter ſpem acciderit. Huic Robortellii ſententiæ valde ſuffragatur M. Tullius in calce Orationis pro Sex. Roſcio Amerino; ita enim ibi loquitur de temporum Syllanorum crudelitate: *Hanc tollite ex civitate, judices, hanc pati nolite diutius in hac republica verſari, quæ non modo id habet in ſe mali, quod tot cives atrociſſime ſuſtulit, verum etiam hominibus leniſſimis ademit miſericordiam conſuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter*

ter

Digitized by Google

ter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitiſſimi ſumus, aſſiduitate moleſtiarum ſenſum omnem humanitatis ex animis amittimus. Cicero tamen his verbis, ut dignoſcitis, non loquitur de cædibus fictis & ſimulatis, quæ in Tragœdia ſpectari vel ſaltem audiri ſolent, ſed de veris facinoribus, quæ tunc a Sullana factione in republica quotidie committebantur: neque miſericordiæ purgationem laudat, ſed potius vituperat; hunc enim affectum vocat ſenſum humanitatis; ut iccirco qui miſericordiam depoſuerit, ex homine in feram mutatus videatur. Interea fatetur, quod ad Robortellii ſententiam facit, miſericordiam adimi conſuetudine incommodorum: &, illos qui atrocia facta ſæpenumero videant vel audiant, etiamſi natura mitiſſimi fuerint, ſenſum omnem humanitatis ex animis amittere. Ob eam cauſſam Romani gladiatorum pugnas, & beſtiarum venationes in amphitheatris edebant, ad quæ ſpectacula populus omnis concurrebat, ne mulieribus & Veſtalibus virginibus quidem exceptis; ut nimirum cædibus aſſidue videndis forti atque invicto animo eſſent, neque ſanguinem aut vulnera deinceps horrerent. Hunc morem graviſſimis verbis deteſtatur Prudentius poeta Chriſtianus libro 2. contra Symmachum Præfectum Urbi, maxime in Virginibus Veſtæ dicatis. Ejus verſus proferre non pigebit:

Inde ad conſeſſum caveæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum viſura cruentos

Con-

Congreſſus; morteſque & vulnera vendita paſtu
Spectatura ſacris oculis. ſedet illa verendis
Vittarum inſignis phaleris, fruiturque laniſtis.
O tenerum mitemque animum! conſurgit ad ictus:
Et quoties victor ferrum jugulo inſerit, illa
Delicias ait eſſe ſuas, pectuſque jacentis
Virgo modeſta jubet converſo pollice rumpi:
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impreſſo dum palpitat enſe ſecutor.

In quibus Prudentii verſibus quid ea verba ſignificent, *& vulnera vendita paſtu*, obiter explicare mihi libet. Olim, qui egeſtate laborabant, & durum tamen ac ferox animi ingenium poſſidebant, ut haberent unde manducarent, auctorabant ſe ludo gladiatorio; cujus turpiſſimi auctoramenti verba erant, *Uri*, *Vinciri*, *Ferroque Necari*, teſte Seneca Epiſt. 37. Id Propertius Elegia 8. libri 4. ſic expreſſit:

Qui dabit immundæ venalia fata ſaginæ.

nempe ad laniſtam (erat hic magiſter ludi gladiatorii) in ſaginam ſe conjiciet. *Fata* igitur *data venalia ſaginæ*, ut loquitur Propertius, *mortes & vulnera vendita paſtu*, quod ait Prudentius, unum & idem ſunt. *Sagina* porro a Propertio vocatur *immunda*, quoniam ultimam cœnam gladiatorum, quæ illis ante pugnam apponebatur, *Miſcellanea* dicebant. Origo nominis ea fuit, quod gladiatores poſtero die pugnaturi cibos omnes appoſitos in unum catinum miſcerent, atque ita manducarent. Id teſtatur Scholiaſtes vetus Juvenalis ad Satyram 11.

Nunc

Nunc ad propoſitum revertamur. Paullus Benius allatæ atque explicatæ opinioni Robortellii non acquieſcit; propterea quod Robortellius a purgatione commiſerationis ac timoris, de quibus præcipue agendum erat, totus ad dolorem tranſiverit. Hæc tamen ſatis gravis & idonea cauſſa non fuit, aut ego valde fallor, cur Benius Robortellii ſententiam reprehenderet: miſericordia enim eſt λύπη, ſeu ſpecies doloris. Qui enim proſpera fortuna utuntur, & boni tamen viri ſunt, ob duo potiſſimum dolere atque angi ſolent; ſcilicet, quod aliorum calamitates videant, & propterea tangantur miſericordia: deinde, quod fortunæ levitatem, & caſuum humanorum viciſſitudinem reputantes, non ſemper ſibi pulchre atque optime futurum ſuſpicentur; ex qua ſuſpicione oritur timor, affectus moleſtiſſimus, & qui ſolus divitum ac potentium felicitatem turbare funditus & corrumpere poſſit. Enimvero, miſericordiam eſſe ſpeciem doloris, exiſtimavit etiam Virgilius, cujus eſt verſus ille in libro 2. Georgicon, de homine agricola, ab urbanis negotiis remotiſſimo:

Nec doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.

Quemadmodum enim familiaris & proprius malorum affectus invidia eſt; ſiquidem

Invidus alterius macreſcit rebus opimis;

ita boni miſeratione plerumque tangi & commoveri ſolent. Deinde Benius a Robortellii ſententia diſcedit, quod ipſe arbitretur, non expedire, miſericordiam & metum depelli ab animis

mis hominum, cum ſint utiles affectus, immo ad virtutem ſervandam, & vitia declinanda neceſſarii. Sed fortaſſe, Auditores, manſuetudo quidem & lenitas in virtutibus, vel ſaltem in affectibus utilibus, numerari debent, non item miſericordia proprie dicta. Eſt enim hæc, ſi philoſophos audimus, vitium puſilli animi, qui ad aſpectum alienorum malorum contrahitur & frangitur: nihil autem vetat, improbos etiam, veræque virtutis omnino expertes miſericordia commoveri. Sane videmus aniculas & mulierculas, quæ ſceleratorum hominum ſuppliciis & lacrimis moveantur. Hæ nimirum, ſi poſſent, carcerem effringerent, cruces evellerent, neque lictores neque carnifices eſſe in civitate paterentur. Miſericordia igitur proprie dicta inconſiderata quædam affectio & ἄλογος dici poteſt, cum fortunæ tantummodo, non cauſſæ ac meritorum rationem habeat. Contra manſuetudo, lenitas, clementia non quibuſcumque miſeris parcunt & ſubveniunt, ſed iis fere quos injuria vident calamitatibus afflictos. Non igitur miſerebitur ſapiens; id enim ſine miſeria eſſe nequit: ceterum omnia illa miſeris officia præſtabit quæ præſtare ſolent miſericordes; alio tamen animo; videlicet ſereno & quieto, non triſti ac perturbato. Intelligitis, Auditores, niſi fallor, miſericordiam purgandam eſſe, nimirum aut omnino deponendam, ſi fieri poteſt, aut ſi perfectam illam animi tranquillitatem, quam Stoici nimium fortaſſe jactabant, hominibus

aſſequi

aſſequi non licet, temperandam certe atque extenuandam. Nolite autem mirari, de miſericordia ita ſtatuere philoſophos, cum tamen ſacræ litteræ miſericordiam tribuant Deo Optimo Maximo, eamque immenſam, & nullis finibus circumſcriptam. Hæc enim philoſophorum doctrina ſacris litteris non adverſatur, immo cum iis mirifice conſentit. Deus enim Optimus Maximus ita miſericors eſt, ut miſeris ope ſua præſto ſit, eoſque a calamitatibus liberet quibus premuntur; ſupplicibus præterea quos delictorum pœnitet, clementer ignoſcat: non tamen triſtitiam ullam vel ægritudinem ex hac benignitate ſua contrahat, quæ in beatam illam naturam cadere nulla ratione poſſunt. Miſericordia igitur quæ Deo tribuitur, ab ea quæ hominum vulgus afficere ſolet, quam longiſſime diſtat, etiamſi uno atque eodem nomine appelletur: & iccirco Deo magis accedet vir ſapiens, qui tranquillus & hilaris miſeros adjuvat, quam e plebe homo id faciens dejecto animo & perturbato. Diximus de miſericordia: jam de metu nonnulla dicamus. *Metus* igitur, quemadmodum eum definit Ariſtoteles lib. 2. Rhetoricorum, *eſt ægritudo quædam vel perturbatio ex opinione impendentis mali, quod aut interitum nobis, aut dolorem afferre poſſit*. Hunc etiam affectum, hominis vulgaris eſſe, puſillo animo, neque doctrina exculti, ea indicant quæ ſtatim ſequuntur eodem Ariſtotelis loco. *Neque enim*, ait philoſophus, *omnia mala timentur, ut ne quis injuſtus fiat,*

vel hebeti tardoque ingenio : ſed ea tantum quæ vel magnos dolores, vel interitum afferre poſſunt. Quid igitur, ſi hæc vera ſunt, ſapientiæ magis inimicum, quam timor & metus? Profecto, mala graviſſima nihili æſtimare, neque ſolum non reformidare ac refugere, ſed etiam ultro appetere atque eligere, ſtoliditatis & dementiæ plenum eſt: graviſſimum autem malum eſt iniquitas & vitium, quæ nobiliorem hominis partem depravant : proximum autem huic inſcitia, error, falſæ opiniones : metus igitur qui circa hæc verſari non ſolet, ſed circa leviora mala, quæ ſi cum his comparentur, vix mala dici & haberi poſſunt, affectus eſt ſapientia & virtute alieniſſimus. Neceſſe porro eſt, meticuloſum hominem injuſtum etiam eſſe. Caret enim fortitudine, qua tyrannis & potentibus iniqua jubentibus vel rogantibus obſiſtat: minas illorum pavet, inimicitias plurimi facit, contumelias, verbera, exſilium, bonorum publicationem, cruciatum, mortem poſtremo formidat : qua mollitie animi atque infirmitate fit, ut ab omni officio deſiſtere, ac ſcelus omne ſuſcipere ſit paratus, ad hæc nimirum declinanda atque effugienda. Neque igitur miles bonus, neque judex æquus, neque idoneus paterfamilias eſſe poterit: uxorem, liberos, amicos, vicinos, cives denique ſuos non tuebitur, neque ab iis injuriam propulſabit, religionem ipſam prodet, corpori ſuo, agello, pecuniæ ſemper cavens, ne quid ea detrimenti capiant,

& le-

& leporis vitam agens, ut in Græco proverbio eſt. Propterea timori cum honeſtate animique magnitudine perpetua lis eſt. Vir enim forti animo atque magno, ut ait Horatius Ode 9. libri 4.

Duramque callet pauperiem pati,
Pejuſque leto flagitium timet,
Non ille pro caris amicis,
Aut patria timidus perire.

Neque ſolum injuſtos & officii deſertores metus efficit, ſed etiam miſeros & calamitoſos. Primum quia, cum ſola virtus beatos efficere poſſit, neceſſario in miſeriam incidit qui virtuti nuntium remiſit: deinde quia ſecundæ res præſentes parum admodum illos juvant qui ſemper impendentium malorum timore cruciantur. Audite ſæpius memoratum Horatium Ode 1. lib. 3.

Diſtrictus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt ſaporem,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducet — — — –

Quanta igitur veterum Græcorum, qui civitates & reſpublicas in iis regionibus condiderunt, eaſque optimis legibus inſtituerunt, ſapientia fuerit, vel ex hoc intelligi poteſt, quod ſpectacula ipſa ad laborum & curarum laxamentum inventa, moribus etiam utilia eſſe voluerint, Tragœdiam præcipue: cum viderent, populum eſſe φιλοθεάμονα, nempe horum ſpectaculorum

rum

rum ſummopere avidum atque ſtudioſum. Quod ut facilius intelligatur, omiſſis propterea variis & diſcrepantibus Ludovici Caſtelvetrii & aliorum Interpretum opinionibus de hac Ariſtotelea definitione Tragœdiæ; quibus auditis adoleſcentes diſcendi cupidi ex incertis fiunt incertiores; quid ego ipſe de tota hac re ſentiendum exiſtimem, declarabo.

Græci Tragœdiam, apud ſe primum inventam, tyrannicæ vitæ ſpeculum eſſe ſtatuerunt: μοναρχίας videlicet καὶ τυραννίδος inimici erant: δημοκρατίαν ἢ ἀριστοκρατίαν potius amabant, nempe ſtatum popularem, vel optimatium gubernationem. Hujuſmodi rerumpublicarum corruptores, venenum, peſtis ac pernicies tyranni ſunt. Oportebat ergo, ut in civitatibus Græciæ populus vel optimates, ad quos pertinebat communi ſaluti ac felicitati conſulere, maxime poſtquam Philippus Macedoniæ rex, Magni Alexandri pater, libertati Græcorum inſidiari cœpit, odio tyrannorum tempeſtive imbuerentur: quod odium facile admodum conciliant ſcelera illorum audita, lecta, ſed præcipue in Tragœdiis ante oculos poſita. Ἔλεος igitur καὶ φόβος, nempe miſericordia & metus, in definitione Tragœdiæ, res ipſas quæ a tragicis poetis tractantur, ſuapte natura miſerabiles ac terribiles, mea quidem ſententia ſignificant. Spectatores enim, cum viderent, atroces calamitates viris potentia atque imperio per ſuperbiam & libidinem abutentibus plerumque accidere, deorumque providen-

tia

tia fieri ne iis peccantibus impune ſit, miſericordiam purgabant, ſeu moderabantur, eam intra juſtitiæ limites continentes. Malorum ſiquidem & ſceleratorum pœnæ debent æquo animo ſpectari, neque juſtos homines ulla ægritudine afficere: contra illorum miſereri oportet quos virtute atque innocentia præſtantes, injuria tyranni perſequuntur & vexant; neque tamen ſpem abjicere, ut dii aliquando eos liberaturi vel ulturi ſint. Hic porro eſt rectus & ſapiens uſus miſericordiæ. Cum viderent pariter, in ipſos reges ac tyrannos imperium eſſe Jovis, ut loquitur Flaccus Ode 1. libri 3. & raro antecedentem ſceleſtum deſeri a pœna, quamquam ea tarde incedat, ut quaſi clauda videatur; quod idem ait alio loco; metum præterea purgabant ac temperabant, ut deinceps non tyrannos atque illorum potentiam timerent, quæ tam fragilis & fluxa eſſet, ac ſæpius paucarum horarum ſpatio evaneſceret: ſed potius deos rectores orbis terrarum, ſcelerum vindices, malorum inimicos, bonorum defenſores: itemque culpam, flagitium, ſcelus, quæ homines deorum vindictæ obnoxios efficiunt, eoſdemque in ampliſſimo ſtatu collocatos & pulchre ſtantes, tamquam repentino turbine, ad ſordes, ignominiam, miſerias, calamitates dejicere ſolent. Sic regitur porro ac temperatur metus. Populus igitur, qui monſtrantibus philoſophis ad Tragœdiam ſpectandam frequens convenerat ut doceretur, ea demum acta doctus a

thea-

theatro diſcedebat; tantumque aberat ut caſus atroces ac miſerabiles in ſcena propoſiti ſpectatorum animos frangerent ac debilitarent, ut potius domeſtico aliquo infortunio demiſſos & oppreſſos erigerent atque excitarent. Ita magiſtratus pacis tempore civibus magis morigeris, imperatores in bello militibus fortioribus, & ad ſubeunda pro patriæ ſalute pericula paratioribus utebantur. Ab hac populari Tragœdiæ ſchola profectos crediderim Athenienſes illos Harmodium & Ariſtogitonem τυραννοκτόνους, qui cum mirifice inter ſe amarent, & eorum alter ab Hipparcho tyranno Piſiſtrati filio atroci injuria affectus fuiſſet, conjuratione facta Hipparchum occiderunt, atque ita civitatem dominatu regio liberaverunt, ob id egregium facinus etiam ſtatuas primi omnium promeriti. Neque ſolum iſtos, ut opinor, ad præclara quæque ſuſcipienda, Tragœdia erudivit, ſed præterea quotcumque factioſis ac turbulentis hominibus in civitate fortiter obſtiterunt, vel Perſarum regibus potentiſſimis, quamquam militum numero & navalibus copiis longe impares, terra marique mortiferas plagas & ſempiternam turpitudinem inflixerunt. Videtis, quantæ utilitates illis temporibus in rempublicam univerſam ex Tragœdiæ fonte manarent. Hæc potiſſimum cauſſa fuit, quamobrem tragici poetæ, qui palmam ferre in poematum certaminibus vellent, huc ſtudium omne atque ingenii vires conferrent, ut quam maxime populo prodeſſent. Omnes

pro-

propterea ineptias a Tragœdiæ finibus ablegaverunt; omnes orationis floſculos, cincinnos, delicias, argutias, quibus pueriles & otioſi animi delectantur, de induſtria vitaverunt, ſevero & graviſſimo ſtilo uſi, qui rerum veritatem exprimeret, argumentorumque ac perſonarum dignitatem deceret. Hinc Sophoclis, poetæ atque imperatoris, magnificum illud, & tamen ſobrium ac temperatum dicendi genus: hinc Euripidis crebræ, moratæ, utiles, atque ex penu philoſophica depromtæ ſententiæ: hauſerat enim Euripides ab Anaxagora phyſico ſapientiam non vulgarem, atque ex condiſcipulatu Socratis & familiaritate multum profecerat. Nemo igitur, Platonicæ diſciplinæ nimis addictus, tamquam probrum Ariſtoteli objiciat, eum docuiſſe affectus irritare ac exulcerare, ut hunc deinde motum purgatio conſequatur: hoc autem eſſe clavum clavo pellere, ut proverbio fertur, adeoque *periculoſæ plenum opus aleæ:* non enim hoc Ariſtoteles, opinor, voluit, ſed illud potius quod hactenus vobis enucleare conatus fui.

Atque hæc quidem pertinent ad Ariſtoteleam Tragœdiæ definitionem explicandam, Græcorumque legumlatorum & magiſtratuum conſuetudinem commemorandam. Nam veteres illæ reſpublicæ ac civitates, ut aliæ fere omnes etiam hodiernæ, conſtabant ex hominibus inter vitium ac virtutem poſitis, neque examuſſim perfectis atque ſapientibus: quos iccirco non ſo-

lum honeſtorum, ſed etiam turpium accurata imitatione ad ſtudium virtutis, fugamque vitiorum erudire volebant viri gubernandi periti. Verum ſi nova quædam reſpublica exſiſteret, qualis optari & mente concipi non difficile poteſt, videri & haberi fortaſſe non poteſt, cujus incolæ ſint ſoli ſapientes, aut ſaltem ſapientiæ ſtudioſi; docemur a Platone, qui reipublicæ hujuſmodi formam & animo finxit, & ſcriptis delineavit, nullum in ea locum fore pravorum imitationi, illorum ſcilicet quos perturbationum impetus tranſverſos agit, & a recta veræ virtutis via ſecum abducit. Propterea cuſtodes hujus optimæ ſanctiſſimæque civitatis dabunt operam ſedulo, ut quibus imitandi provincia commiſſa fuerit, ad imbecillam ætatem formandam inſtituendamque, ii fortes tantum viros, temperantes, integros, incorruptos, liberales, juſtos, & reliquis virtutibus ornatos imitentur, eorumque præclara facinora carminibus includant, & populo audienda proponant. Solet enim hoc evenire facillime, ut imitatores vitia illorum paullatim contrahant in quorum imitatione occupati ſunt. Excludentur igitur ab hac civitate Tragici omnes & Comici poetæ, qui mores multiplices, atque adeo malos inducunt, cum a nullius hominis imitatione abſtineant, & ſæpe ingenuis adoleſcentibus vitiorum exempla proponant, quæ mentibus pertinacius hærent quam exempla virtutum. Neque ipſi Epici admittentur, qui narrationem interrum-

punt,

punt, & alias perſonas loquentes inducunt ſive bonas, ſive malas: numquam enim ea perſona abjicienda erit quam nobis impoſuit ipſa natura, quæ nos ad virtutem, ad honeſtatem, ad recti ſtudium & amorem genuit; ſi homines, non hominum ſimulacra eſſe volumus. Porro, quod paullo ante dixeram, rempublicam e ſapientibus tantum vel philoſophis conſtantem, fingi & optari quidem poſſe, haberi & videri fortaſſe non poſſe, id uberiori eget explicatione. Eſt profecto una aliqua reſpublica non ab hominibus condita, ſed a Christo, Deo, Domino, ac Servatore noſtro, inſtituta, *quæ non habeat maculam, neque rugam, neque aliquid hujuſmodi*, (verba ſunt D. Paulli ex capite 5. Epiſtolæ ad Epheſios) *ſed ſit ſancta & immaculata*, quam Eccleſiam Catholicam appellamus. Hujus reipublicæ nulli civi, nulli nempe Chriſtiano, per ſanctiſſimas leges ab eodem Domino latas, turpe aliquid vel pravum facere, loqui, cogitare, comminiſci, ſuadere, aut denique laudare licet, ac multo quidem minus quam in Platonis republica: ea enim, ut ſcitis, multis & enormibus vitiis non carebat, cujuſmodi eſt illud capitale de uxorum ac liberorum communione. Quid igitur Chriſtianis Tragœdia opus, quæ tyrannorum impietatem, crudelitatem, avaritiam, libidinem commemoret, ac ſpectandam exhibeat? quæ tranquillos animos propoſita rerum atrocitate perturbet? quæ lacrimis, lamentis, ejulatu, luctu, terrore omnia miſceat;

ſceat; inanibus curis & affectibus implicet auditores, eoſdemque falſis & impiis ſententiis haud raro in errorem inducat? Hæc tamen tolerari ac retineri fortaſſe poſſit, tametſi eas utilitates hoc tempore non pariat quas veteres Græci Romanique ex illa ſe colligere exiſtimabant: pauci enim ſunt qui voluptatem ex fletu ac mærore quærant; ut iccirco bonis moribus a Tragœdia vel nullum, vel minimum certe periculum immineat: niſi forte, ut poetæ Galli eam ſcribere conſueverunt, naturam ipſius penitus immutantes, amoribus & mulierum illecebris tota ſcateat. Sed multo minus Comœdia opus eſt, aut Fabulis quas Paſtorales aut Nemorenſes hodie vocare ſolemus. Hæc enim Dramata, ob nequitiam argumentorum, ſententiarum laſciviam, locutionis corruptelam, jocorum frigus, hiſtrionum improbitatem, incredibile eſt, quantum ingeniis & moribus noceant, hominemque, animal ad ſeria natum, futilitate ac levitate ſua impleant. Nihil in præſentia dicam de vetere illa Græcorum Comœdia, quæ ſummos etiam in republica viros, graviſſimoſque philoſophos maledictis nominatim appetebat, hominum inimica, vitiorum amica: quæ ab obſcœnis verbis & ſententiis non abſtinebat: id in Ariſtophane etiamnum videre poſſumus. Nihil de Plauto; qui poeta quamvis a M. Tullio Officiorum libro 1. dicatur præſtitiſſe eleganti, urbano, ingenioſo, faceto jocandi genere; ſæpius tamen in alterum illud incidiſſe videtur,

detur,

Digitized by Google

detur, illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum. Ejus profectò jocos, ut ſcurriles, frigidos, e trivio petitos notavit Horatius in Epiſtola ad Piſones. Quod judicium de tanto ſcriptore non Horatii ſolius, ſed totius ætatis Auguſti fuiſſe, ſuſpicatur Franciſcus Vavaſſor e Societate Jesu, vir egregius, in libello de Ludicra Dictione. Illud enim ſæculum, ſi quod aliud, eruditiſſimum fuit, omnique lepóre ac urbanitate refertum; ut ex vetuſtis monumentis facile intelligere poſſumus. His prætermiſſis, in eo potius immorabor, non temere antiquos Eccleſiæ Patres Comœdiis ac Tragœdiis illorum temporum infamiæ notam inuſſiſſe. Neque propter impietatem ſolum & ſuperſtitionem, hujuſmodi poemata & ſpectacula reprehendebant, quod theatra Baccho & Veneri dicata eſſent, ut qui ad ea convenirent, falſis numinibus cultum atque honorem tribuere viderentur: ſed etiam propter morum corruptelam, rerumque turpium ac flagitiorum doctrinam, quam ſpectatores e fabulis, præcipue comicis, cupidiſſime hauriebant. Teſtis præter ceteros Lactantius Divin. Inſtit. libro 6. cap. 20. E Græcis Patribus, D. Joannes Chryſoſtomus præcipue, in theatra, ut & ludos ſcenicos, & Circenſes, & Hippodromos, propter eamdem cauſſam vehementer invehi ac declamare ſolet. De hac re conſulenda ejus Homilia 69. in Evangelium Matthæi cap. 21. & 62. ad Populum Antiochenum; item alia in Pſalmum 50.

Hodiernæ porro Italorum Comœdiæ tot futilibus, ineptis, inurbanis, obſcœnis, frigidis jocis abundant, ut nihil aliud propoſitum habere videantur, niſi cachinnum pueris, mulierculis, hominumque fæci viliſſimæ excitare; cum tamen *riſu inepto res ineptior nulla ſit*, ut videtur Catullo. Nihil ſane gravibus & viro dignis cogitationibus, nihil ſtilo perinde nocet, atque his Fabulis libenter & ſæpius intereſſe: mimis enim & ſcurris audiendis, paullatim orationis gravitatem dediſcimus, omniaque indecora pati & probare conſuevimus. Sæculo quidem ſextodecimo, bonis litteris valde florentibus, Italorum Comœdiæ hac in parte minus aliquanto delirabant: & in earum jocis minus frigoris & quiſquiliarum erat; nam ad veterum exemplaria componi plerumque ſolebant: ἀσελγείας tamen & improbitatis officinas recte vocaveris in argumentis, moribus, ſententiis. Quid vero de Gallicis Comœdiis exiſtimandum ſit, declaravit ſatis Jacobus Benignus Boſſuetius, vir dignitate, pietate, eloquentia, eruditione celeberrimus, in libello quo noſtrorum temporum Comœdiam inſectatur. Eas nimirum inſidiarum plenas eſſe, veneni ac peſtilentiæ, animadvertit: quippe quæ ſpecie venuſtatis, elegantiæ, lepóris, humanitatis fallant: in his enim pietas, innocentia, virtus a perſonis colloquentibus plerumque deridentur, ac ludibrio habentur, peccandi licentia ſemper colore aliquo excuſatur, vel jocis & facetiis obtegitur atque

eleva-

elevatur. In hac ſchola erudiuntur adoleſcentes vocibus & præceptis ex hara Epicuri depromtis: hic docentur virgines a teneris unguiculis inceſtos amores meditari: hic adulteriorum exempla nuptis proponuntur; diſcunt enim, quomodo cuſtodum & mariti cura falli poſſit, quomodo admittendi amantes, qua ratione ſpecies quædam exterior pudicitiæ ſervanda ſit, ac ſimul remotis arbitris libidini atque intemperantiæ frena laxanda. Comici quidam poetæ levioribus tantum vitiis, & vix nomine vitiorum dignis, mirum in modum infeſti ſunt; ceterum ad graviora & capitalia dormitant & connivent. Molierius, eodem Boſſuetio teſte, per cauſſam deridendi ſuſpiciones maritorum, & nonnullas feminarum ineptias, id agit, ut uxores intelligant, quantum rationibus earum conferre poſſit virorum perfidiam illicitoſque amores diſſimulare: docetque illas, ſi non præceptis, at exemplis tamen, adulterium adulterio ſtrenue ac fidenter ulciſci. Nonne hoc eſt muſcas & culices, ut ita loquar, perſequi atque interficere, feris autem beſtiis parcere, viperas & noxium quodque ſerpentium genus non intactum ſolum abire ſinere, verum etiam alere, fovere, propagare? Nonne hoc eſt verrucæ, exanthemati, ſurunculo medicinam adhibere, vulnerum & ulcerum fœdiſſimorum curam abjicere, immo vero, tamquam veneno addito, inſanabilia efficere?

At ſi Comœdiarum auctores deinceps conſu-

lere

lere moribus velint, atque his venenis abſtinere, nemo Dramata illorum patienter audiet, nemo plaudet, nemo clamorem tollet: omnia ſtatim frigebunt, nulla ſalis mica reliqua erit, ipſi ſoli in theatris relinquentur, & cum ſcriptore ſuo deferentur

– – – – In vicum vendentem tus & odores,
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

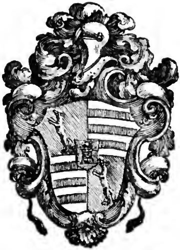
Id veriſſimum eſt: non invitus fateor. Peccet hoc tempore oportet, aliorumque peccatis faveat, qui Comicus excellens haberi cupiat. Fuit olim tempus cum populi judicia non adeo perverſa eſſent: ſed ea jampridem corruperunt nequiſſimi poetæ, editiſque turpibus fabulis, omni opinionum pravitate ſpectatores imbuerunt, ut jam nullo pacto ad ſanitatem revocari poſſe videantur. Periculum tamen faciendum cenſeo ab iis qui multum ingenio ac judicio valent, num Comœdia ſcribi poſſit *quæ miſceat utile dulci Lectorem delectando pariterque monendo*, atque adeo viris gravibus & ſimul juventuti placere poſſit, rerum ac verborum turpitudine omni procul amota, jocorum delectu habito, ceteriſque ſervatis quæ poetam frugi ſervare oportet. Si quis hoc in genere ſe exerceat, ſolidam & veram laudem conſequi poterit: novam enim viam ingredietur, a pauciſſimis adhuc tentatam, & ſibi, quod ajebat Lucretius, jure accommodaverit:

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo: juvat integros accedere fontes,

Atque

Atque haurire, juvatque novos decerpere flores,
Inſignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Muſæ.

Facillimum enim eſt vel mediocribus ingeniis vetitos amores, lenocinia, ſerviles obſcœnoſque ſermones, joca illiberalia, impura denique argumenta in ſcenam inducere: omnia hæc vulgata ſunt ac trita; *cui* enim *non dictus Hylas?* At riſum excitare, ſimulque pudori & bonis moribus parcere: vitia non docere fingendo, ſed irridendo in contemtum atque odium adducere, id vero excellentium poetarum fuerit, qui ex difficili & laborioſo, eodemque utiliſſimo ſcribendi genere gloriam quærant. Hæc habui quæ de re longe graviſſima, quantum præſentis inſtituti noſtri ratio ſinebat, breviter dicerem; non quod pravam theatrorum conſuetudinem mutatum vel emendatum iri ſperem: hoc enim puſillis viribus noſtris opus eſt profecto majus: verum ut id quod ſentio, vobis candide aperirem, ac ſimul Chriſtiani doctoris officio fungerer, qui nefario ſcelere ſe obligaret niſi ea quæ ſunt in artibus & diſciplinis fidei ſuæ commiſſis vitioſa, reprehendere ac notare, ſed probare potius, vel etiam ſilentio præterire vellet. Proxima ſchola, Deo dante, vobiſque benigne faventibus, docere incipiam, quam viam & ordinem ſervare debeat is qui Tragœdiam ſcripturus eſt.

PATAVII. CIↃ IↃ CCXL.

Excudebat JOSEPHUS COMINUS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google